

numeruoti eksponatų grupes, kokius matavimus rašyti, kaip kokius daiktus matuoti, kur ir kaip užrašyti eksponatų numerius ir kt.

Darbo jam muziejuje buvo nemažai, nes dar iš vasaros buvo susikaupę daug eksponatų. Dirbo A. Nezabitauskas atsakingai ir atsidėjęs. Mažuosius eksponatus atsinešdavo į raštinę ir čia juos sutvarkydavo, o nuėjęs į malkinę, kur buvo sudėti stambesni eksponatai, pasižymėdavo ant lapelio visus reikalingus duomenis, o po to, sugrįžęs į savo darbo vietą, įrašydavo duomenis į inventorines knygas. Po to vėl eidavo į malkinę ir visai grupei, kiek tik daiktų buvo eksponatų priėmimo akte, tušu užrašydavo inventorinius numerius. Juos rašydavo padrožtu pagaliuku. Aš dažnai užeidavau pas jį į malkinę, padėdavau perkilnoti iš vienos vietos į kitą stambesnius daiktus, o smulkiuosius padėdavau nunešti į raštinę.

Kažkaip iškart tarp mūsų užsimezgė šilta draugystė. Kalboms nebūdavo galo.

***

Praėjus dviems dienoms po to, kai A. Nezabitauskas galutinai perėjo dirbti į mūsų muziejų, jis paklausė manęs, kaip surengti „įkurtuves“, t. y. koks turėtų būti tas jo darbo pradžios muziejuje „aplaistymas“, ar įmanoma tai organizuoti pačiame muziejuje ir, jei tas „pirasymas“ vyktų čia, kaip į tai reaguotų muziejaus darbuotojai?

Paaiškinau, kad „įkurtuves“ organizuoti muziejuje galima, bet gal neverta dėl to išlaidauti. Jis pasipriešino. Esą, tai, jo nuomone, būtina reikia padaryti. Patariau tuo reikalu dar pasitarti su Vaitkevičiene, mūsų kasininke, profsąjungos komiteto nare. Jis su ja susitarė ir po poros dienų, baigiantis darbo valandoms, atsinešė į muziejų degtinės ir vyno. Apgailėstavo, kad nesurado konjako. Moterims paruošus užkandžių, visi muziejaus darbuotojai susėdo aplink jo darbo stalą.

Pirmąjį įžanginį žodį pasakiau aš. Pakviečiau kolegą įsijungti į mūsų muziejaus kolektyvą ir daug naudingo čia nuveikti.

Po to kalbėjo pats A. Nezabitauskas.

Jis padėkojo, kad muziejus juo patikėjo ir priėmė į savo šeimą. Pasakė, kad jo sena svajonė buvo kada nors dirbti Telšių muziejuje. Dirbsiąs tiek, kiek sugebėsiąs.

Muziejaus direktorius jo paklausė, kodėl jis, jau gaudamas pensiją, vis dar dirba – ar pinigų trūksta, ar čia kokios nors kitos priežastys.

– Noriu dirbti muziejuje. Aš dar jaučiuosi pajėgus ir galįs tą daryti. Šis, Telšių kraštotyros muziejus, man mielas. Aš noriu čia dirbti tiek, kiek pajėgisiu. Man atrodo, kad aš, nedirbdamas muziejuje, negalėčiau gyventi, – atsakė jis.

Po to kalbėjo mūsų ???? Blažys. Jis pasiūlė priimti A. Nezabitauską į muziejaus kolektyvą, patikėti jam visas vertybes ir simboliškai davė jam pačiupinėti muziejaus raktus.

A. Nezabitauskas visa sauja suėmė tuos raktus ir pasakė:

– Ačiū už pasitikėjimą. Pasistengsiu būti jo vertas.

Išgėrus po kelis stiklelius, dalis darbuotojų išvaikščiojo. Prie stalo liko tik Blažys, Nezabitauskas ir aš. Ne gėrėme, o visą laiką kalbėjomės. A. Nezabitauskas pasakė, kad mūsų muziejaus kolektyvas esąs kūrybingesnis negu Šiaulių „Aušros“ ir dėl to jam Telšiuose esąs dirbti maloniau.

***

Slinko dienos. A. Nezabitauskas visada į darbą ateidavo punktučiai. Iš darbo išeidavo dešimčia minučių anksčiau. Prieš pradėdamas darbą užeidavo pas direktorių į kabinetą, truputį pasikalbėdavo. Kartais, jei į pokalbį įsijungdavo ??? Blažys arba aš, tos kalbos ir užsitęsėdavo. Mėgdavo pasiklausyti pokalbių apie politinį gyvenimą. Istorijos klausimais turėjo savo nuomonę ir ją išdėstydavo, tačiau niekam jos neprimėsdavo. Pasakydavo tik, kad „aš taip manau“.

Dirbdamas būdavo susikaupęs. Jeigu kambaryje prasidėdavo pokalbis, tai jis darbą nutraukdavo ir pradėdavo klausytis arba ir

Žemaitijos muziejaus „Alka“ dvarų kultūros ekspozicijos, kurioje eksponuojami baldai, pagaminti iš medžioklės trofėjų, fragmentas. D. Mukienės nuotrauka. 2006 m. vasario menuo

pats į pokalbį įsijungdavo.

Kalbėdamas dažnai prisimindavo universitete paskaitas skaičiusį Juozą Tumą-Vaižgantą. Jo paskaitos jam buvo palikusios didžiulį įspūdį. Prisimindavo ir tai, kad kaip turistas yra dalyvavęs 1936 m. Berlyno olimpiadoje.

Įsikalbėjęs pasakodavo ir kryžiuočių ordinų kronikų turinį. Remdamasis kronikų daviniais, mėgindavo išsakyti abejones dėl A. Tautavičiaus teiginių lietuvių genčių teritorijų tema. A. Nezabitauskas buvo daugiau linkęs tikėti kronikų ir Vytauto Didžiojo žodžiais negu archeologine medžiaga. Jis pripažino, kad anksčiau kuršių gyvenimoje žemėje buvo dykra. Anot A. Nezabitausko, ją vėliau, sumušus kryžiuočius, apgynę žemaičiai ir tokiu būdu įvykusi ne asimiliacija (jo nuomone, tai negalėjo įvykti greitai), o kolonizacija. Vytautas, anot jo, krikštijęs tik žemaičius ir šiaurės vakaruose pasiekęs tik Varnius ir Luokę. Kodėl jis nėjo toliau, link Telšių, Rietavo? Nejaugi ten, jeigu tose vietose gyveno žemaičiai, nebuvo reikalo krikštyti?

Pokalbiuose dažnai prisimindavo Šiaulių „Aušros“ muziejų, kuriame jis išdirbo 12 metų. J. Naudužą jis laikė geru žmogumi, geru administratoriumi, bet nevykusi moksliniu vadovu. Pagrindinė jo bėda esanti ta, kad mėgsta stikliuką. Dabar į muziejų dirbti moksliniais darbuotojais jis esąs priėmęs dirbti taip pat stikliuko mėgėjas, dėl to dažnai ten vyksta išgėrimai. Su stikliuku protekcijos ir globos ten ieškantys ir jo paties darbuotojai. Pats J. Naudužas mokslinio darbo nemėgsta ir neskatinąs tuo užsiimti kitų darbuotojų. Du kartus žadėję, planavę išleisti muziejaus darbuotojų straipsnių rinkinį, bet taip nieko ir neišėję. Matydamas, kad iš administracijos niekas neskatina, A. Nezabitauskas su V. Vaitekūnu vieni pradėjo darbą. Bet tam direktorius prieštaravo, todėl numojo į tai ranka.

Dar viena smulkmena iš jo pasakojimo: A. Nezabitauskas giminytės ryšiais buvo susijęs su Pauliumi Galaune (A. Nezabitausko sesuo buvo P. Galaunės žmona). Dabar, kai P. Galaunė pensijoje, kviečia atvykti pas jį į Telšius, norįs supažindinti su muziejaus lobiais. Kalbėdamas apie P. Galaunę, jis yra prisiminęs, kad P. Galaunė parašęs testamentą, kuriuo visus savo rinkinius ir biblioteką perduodąs M. K. Čiurlionio dailės muziejui Kaune.

Rašyta apie 1968 m.

Kunigaikščiai Oginskiai ir valstiečiai

ADOLFAS
NEZABITAUSKAS

„Kibirktis“, 1967 m. birželis, užs. nr. 774, p. 3–4.

Kunigaikščių Oginskių herbas. Nuotrauka iš Žemaičių dailės muziejuje saugomo Eleonoros Ravickienės archyvo

„Kunigaikščiai Oginskiai buvo vieni pačių stambiausių Žemaičių dvarininkų. Žemaičiuose jie valdė daugiau kaip 50 000 ha žemės ir turėjo apie 10 000 baudžiauninkų. Viena tų kunigaikščių šeima nuo XVIII amžiaus pabaigos įsikūrė ir Plungėje, atpirkusi čia esantį dvarą nuo grafo Zubovo. Čia buvo pastatyti nepaprastai puošnūs rūmai ir įrengtas 50 ha didumo parkas su keliolika tvenkinių, lieptų ir statulų. Savo puošnumu jis galėjo tikti bet kuriam didmiesčiui. Nors kunigaikščiai Oginskiai kartais dėjosi valstiečių ir darbo žmonių globėjais ir rėmėjais, tačiau žemaičiai daug savo prakaito išliejo neapmatomuose jų laukuose ir daug skriaudų patyrė nuo jų pačių ir jų dvarų valdytojų. Valstiečiai ir darbininkai vengė su šiais didžiūnais ir susitikti, nes gerai žinojo, kad toks susitikimas nieko kito jiems negali atnešti kaip – tik pažeminimą ir paniekinimą. Kai Plungės kunigaikščiai Oginskiai savo 4 arba 8 arkliais užkinkytomis kariatomis lėkdavo į svečius ar kur nors kitur, žemaičiai savo kuinelius iš tolo sukdamo iš kelio, kad negautų iš kunigaikščių vežėjų botagu per galvas už „važiavimo trukdymą“. Šiandien niekas nebegali apskaičiuoti, kiek neteisybių, vargų, skriaudų patyrė valstiečiai iš Plungės kunigaikščių Oginskių. Apie 1905 metus pradėjo bruzdėti 500 Plungės dvarui priklausiusių Kulų valstiečių dėl ganyklų ir pievų užgrobimo, miškų kirtimo netvarkingumo, medinčių (miškų sargų) sauvaliavimų ir teisėjų šališkumo. Dėl tos priežasties valstiečiai Jurgis Striaukas ir Juozas Šaulys atsидūrė net Telšių kalėjime.

Plungės dvaro administracija nepaprastai uoliai sekė darbininkus ir saugojo, kad jie nesukeltų dvare streikų ir bruzdėjimų. 1907 metų balandžio mėn. 16 (29) d. „Skardas“ 16 numeryje apie tai šitaip rašė:

„Pasireiškus praėjusios vasaros streikams, nemaža baimė apėmė Lietuvos dvarponius. Baugu pasidarė ir Plungės Oginskienei, nors čia streiko dar nebuvo. Kunigaikštienė pati nuo savęs primetė darbininkams po truputį, kad patys daugiau nepareikalautų, ir pasakė, jeigu išdrįs streikuoti, tai visus aštriai nubausianti. Tuo būdu apsisaugojus, kunigaikštienė vis dar galutinai nenurimo: ji įsakė savo kunigui-kapeliui ir dvaro administracijai atidžiai saugoti darbininkus nuo susipratimo. Pasirodė, kad jos šnipai ne veltui duoną valgo... Dvaro užvaizda ėmė konfiskuoti „Naująją Gadynę“. Mat, iš pašto visus laiškus parneša dvaro administracija. Čia gi ponas Teišerskis peržiūri viską, kas užginta jo „valstybėje“. Apie tai, kad darbininkai skaito „Naująją Gadynę“, Teišerskis pranešė Oginskienei i Poznanę. O ši tuoj atsintė savo raštą, kad visus tuos darbininkus, kurie tą laikraštį skaito, pašalinsianti iš vietų.

Bet to viso dar negana: suuodė tie „darbininkų ganytojai“, kad

daržininko padėjėjai negerai kalba apie ponus. Dėl to praėjusių metų pabaigoje padarė pas juos kratas, bet nieko nelaimėjo. Juos kratė Rašinskis, Teišerskis ir daržininkas Nicinskis... Tokiu tai būdu kunigaikštienės bernai „gano“ darbininkus nuo susipratimo. Bet veltui jų darbas“. (Kalba kiek pataisyta. – A. N.)

Vis dėlto ir kantrūs žemaičiai nebegalėjo pakęsti Plungės dvaro kunigaikštienės Oginskienės ir jos administracijos išnaudojimo ir pradėjo bruzdėti. Apie tą valstiečių bruzdėjimą 1907 metų spalio mėn. 10 d. „Žarija“ savo 15 numeryje šitaip rašė:

„Daugybė lankų yra kunigaikščio Oginskio. Jos išsklaidytos po visą valsčių. Šienauti jas duoda paprastai už vieną trečiąją dalį bežemiams ir mažžemiams: vadinasi, 2 dalys tenka dvarui, o 1 dalis pjovėjui. Be to, dar reikia eiti 3 dienas į dvarą atidirbti už kiekvieną nupjautą rėžį. Valgis savas. Pasiėmęs vieną kitą rėžį darbymetės laiku, nė sau nieko nebepadirbi ir uždirdi mažai. Dėl to šiemet Mažiyvų lankoje nutarė streikuoti. Pareikalavo numesti nuo rėžių dienų. Užvaizdos nebuvo namie, o padėjėjas nesutiko. Jis sakė: jūs dabar pjaukite kaip pjovę, o parvažiavęs užvaizda numes jums dienas. Dėkui! — pasakė darbininkai, — mes žinome, kaip jis „numeta“ dienas. Belaukiant pievos patvino vandeniui. Prasidėjo naujas reikalavimas: šienauti už pusę. Dvi savaites visi tvirtai išsilaukė, streiklaužių neatsirado. Pagaliau dvaras nusileido: dienas sutiko numesti, bet už pusę duoti nesutiko. Vieni darbininkai taip pat nusileido, kiti gi ne... Streikas nevisai tepavyko. Pradžiai kad ir tiek gerai. Tuo labiau, kad patys valstiečiai šį streiką organizavo. Tikimės toliau daugiau padarysime: ne tik pievas už pusę šienausime, bet ir skynimus“. (Kalba kiek pataisyta. – A. N.)

Plungės dvaro interesus labai stropiai gynė advokatas Sklodovskis. Štai ką apie jį rašė „Žarija“ tame pačiame numeryje“:

„Visur skriaudingos dvaro administracijos. Ypačiai tai matyti iš Oginskio dvarų. Jo įgaliotinis per ilgus metus pridarė žmonėms daugybę skriaudų. Tie miškai, ganyklos ir pievos... Kiek dėl jų ašarų pralieta ir elgetomis išeita? Advokatas Sklodovskis neblogesnis. Jo pereiti visi teismai. Nėra tos bylos, kurios jis nebūtų laimėjęs. Visur jo „teisybė“. Šiemet pavasarį vienas sodietis prisiminė Sklodovskiui apie ganyklą, kuri jam seniai prisikirta. Sklodovskis tik nusijuokė: girdi, jis nė sapnuote nesapnavęs apie tai! Na, kur čia tokiems sapnuosis? Ar jis ne ponas? Ar ne savo pono, šviesiojo kunigaikščio reikalus veda? Ar jiedu nesupranta, kokia jiems dviem nauda iš to? Ar nežino, kad nuėjęs į teismą atras ten taip pat savo brolius, tokius pat ponus? Na, kur čia sapnuosis tokiems?“ (Kalba kiek pataisyta. – A. N.). (...)

(Adolfo Nezabitausko publikacijos kalba, stilius netaisyta)

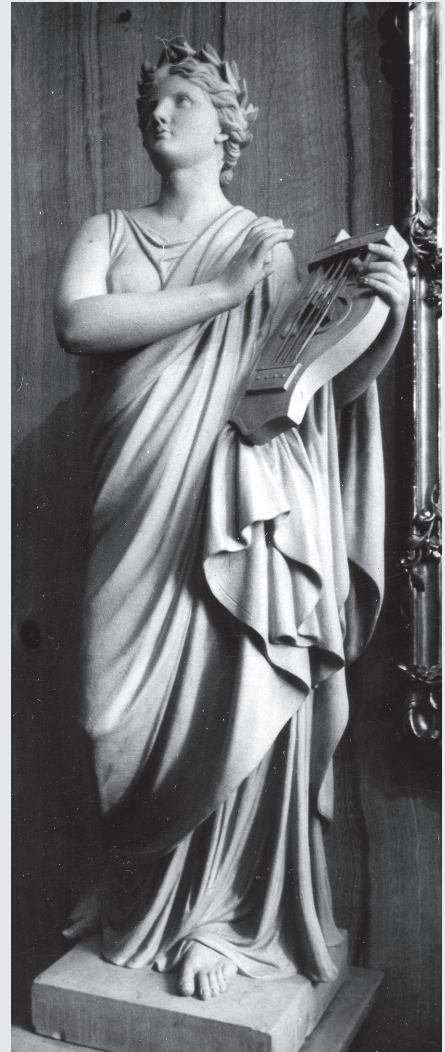

Muziejuje – kultūros vertybės iš Žemaitijos dvarų

PARENGĖ
DONATAS TYTUVA

Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomos skulptūros iš Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų: kairėje – „Proza“, dešinėje – „Lyra“ („Poezija“ (?)). Nuotraukos iš Žemaičių dailės muziejuje saugomo kraštotyrininkės, pedagogės Eleonoros Ravickienės archyvo (priešais nuotraukų ir informacija apie skulptūrų pirminę priklausomybę ir dabartinę saugojimo vietą taip pat – Eleonoros Ravickienės (g. 1916 m. sausio 24 d., m. 2004 m. sausio 6 d. Palaidota Plungėje).

Žemaitijos dvarai XV–XX a. I p.

2006 m. pavasarį, renkant medžiagą V. Valatkos rašytinio palikimo antrajai knygai Žemaitijos muziejuje „Alka“, šio muziejaus moksliniame archyve dėmesį patraukė pastaraisiais metais muziejuje parengta byla „Apie Žemaitijos dvarus (istorija, rinkiniai ir kt.)“ (ŽMA MA 544). Ją sudaro 9 tekstai (bendra apimtis – 74 puslapiai). Keturi darbai skirti Biržuvėnų, du – Platelių dvarui. Viename aptariamas grafų Pliaterių dailės rinkinys Žemaičių muziejuje „Alka“, dar kitame – Žemaitijos dvarų istorija. Šių tekstų autoriai – Z. Dargaitė, R. Bartkienė, O. Jokubauskienė, R. Petrikas.

R. Bartkienė savo darbe „Iš Žemaitijos dvarų istorijos“ nurodo, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą „Žemaitijoje buvo keli šimtai didesnių ir mažesnių dvarų (vien Telšių apskrityje 1940 metais jų įregistruota 128). (...)“ Istoriniams tyrinėjimams Žemaičių muziejuje „Alka“ yra gana plati dirva, nes čia, rankraščių fonde, saugoma apie 60 tūkst. vnt. rankraščių iš dalies Žemaitijos dvarų (Platelių, Džiuginėnų, Biržuvėnų, Siraičių, Milošaičių, Dirvėnų, Dirkstelių, Leonardpolio ir kt.) archyvų. Tik nedidelė dalis jų ištyrinėta.“

Tik nedidelė dalis iš čia minėtų dokumentų yra ištyrinėti. Kai kurie iš jų datuojami net XVI a.

Pirmąja šioje byloje įsegtas R. Petriko parengtas darbas, kuriame kartu su trumpu Žemaitijos dvarų ypatybių apibūdinimu ir raidos XV–XIX a. apžvalga pateiktas dvarų, iš kurių dalis turto 1940–1941 m. pateko į Žemaičių muziejų „Alka“, sąrašas. Jis itin įdomus tuo, kad mums primena ne tik iki šiol dar neblogai išlikusius Žemaitijos dvarus, jų buvusius šeimininkus, bet ir tai, ką laikas jau suspėjo ištrinti iš žmonių atminties. Šis sąrašas padeda muziejininkystės, meno tyros specialistams sėkmingiau eiti ir 1940 metais nacionalizuotuose Žemaitijos dvaruose buvusių meno vertybių paieškų keliu.

Savo darbo įžangoje R. Petrikas rašo, kad „Lietuva, ir ypač Žemaitija, XV–XVIII a., o ir vėliau, skyrėsi nuo Vakarų Europos gausiu bajorijos luomu. Tačiau didelė dalis šių didikų negalėjo pasigirti savo turtais. Vieni nuo valstiečių skyrėsi tik bajoryste įrodančiais dokumentais (kurie retkarčiais būdavo ir nusiperkami), kitų, turtingiausių, ėjusių kokias nors pareigas (seniūno, tijųno), dvarus galima pavadinti ir rūmais (Oginskių, Ronne, Pliaterių). Tretieji, nors ir

(Nukelta į 44 p.)

(Atkelta iš 43 p.)

pasiturintys, neįstengdavo pasistatyti mūrinių rūmų, tad jų gyvenamieji būstai būdavo didelės, medinės sodybos, tiek tais laikais, tiek šiuo metu vadinamos dvarais.

Jau nuo XV a. pab. – XVI a. dvarai ėmė virsti ekonominiais, politiniais, o taip pat ir kultūriniais centrais. Ne tik prabangių mūrinių rūmų, bet ir medinių sodybų-dvarų savininkai turėjo bibliotekas, jų kambarius puošė įžymių Europos menininkų paveiksai, skulptūros, gražūs baldai. Dvarininkų vaikai mokslus eidavo ne tik gimtojo krašto, bet ir užsienio universitetuose. Dalis Žemaitijos dvarininkų prisidėjo prie tautinio atgimimo. Tačiau nemaža jų dalis jau seniai buvo perėmę lenkų (ar kitų tautų) kalbą, kultūrą ar patys buvo kilę iš Žemaitijon atvykusių kitataučių. Kuriant tautinę Lietuvos valstybę, tai tapo priežastimi, apsunkinusia dvarininkų integraciją naujojon santvarkon.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, dvarų laukė permainos. 1922 m., vykdant žemės reformą, dvarininkams palikta tik 80 ha (vėliau, pakeitus įstatymą – 150 ha) žemės, visa kita dalis konfiskuota. Be abejo, dvarams tai buvo ekonomiškai skaudus smūgis. Ne vieno dvarininko nuosavybė tarpukario laikotarpiu buvo išparceliuota. Ne teisinga būtų teigti, jog tarpukaryje dvarai išnyko. Net ir nusavinus dalį žemės, liko dvarų centrai, kuriuose tebebuvo saugomi dideli turtai, per amžius bibliotekose kauptos knygos, dvarininkų proseniūs menantys archyviniai dokumentai, brangūs paveiksai, baldai...

Visiškas dvarų saulėlydis prasidėjo Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą. Geriausiu atveju dvarų turtas pateko į muziejus, blogiausiu – buvo barbariškai, neatsižvelgiant nei į jo materialinę, nei į kultūrinę vertę, sunaikintas.

Ne išimtis ir Žemaitijos dvarai. 1940 m. rugpjūčio pabaigoje Švietimo komisariatas įgalioto „Alkos“ muziejaus vedėją P. Genį, apskrities viršininką K. Sideravičių, apskrities gydytoją J. Mikulskį surašyti ir paimti apsaugon kultūros ir meno turtą iš Telšių, Kretingos ir Tauragės apskričių. Su šiais asmenimis dar važinėjo dailininkai V. Kairiūkštis, A. Vaitkus keletas kitų žmonių. Vietų (t. y. dvarų), kurias reikėjo aplankyti, buvo daug – vien Telšių apskrityje dvarų būta virš šimto, o galimybių ir laiko šitam įvykdyti trūko. (...)“

Dvarai, iš kurių kultūros vertybės 1940–1941 m. pateko į Žemaičių muziejų „Alka“ (Telšiai)

Apžvelgęs sąlygas, kuriomis valdžios nurodymu į Žemaičių muziejų „Alka“ buvo pradėtos gabenti vertybės iš nacionalizuotų Žemaitijos dvarų, R. Petrikas pažymi, kad tais metais muziejininkai dirbo gana atsakingai. Iki šiol muziejuje „Alka“ yra saugomi Kultūros paminklų apsaugos įstaigos komisijos sudaryti sąrašai, kuriuose suregistruotos dvarų meno vertybės. Juose nurodomi vertybių savininkai (valdytojai) ir kiek bei kokių daiktų iš dvaro paimta. Anot R. Petriko, šiuos sąrašus galima suskirstyti į dvi grupes: a) turto nusavinimo aktais; b) eksponatų priėmimo kvitais. R. Petrikas nurodo, kad kol kas neaišku, ar egzistuoja skirtumai tarp jų surašymo aplinkybių. Nusavinimo aktuose minimi 28, o kvituose dar 9 dvarai (juose kartojasi ir keletas aktuose paminėtų dvarų, tačiau į antrąjį skaičių jie nebeįtraukiami)“.

Iš minėtų sąrašų matyti, kad ano meto Švietimo komisariato

įgalioti asmenys 1940 m. aplankė 37 dvarus trijose žemaitiškose apskrityse. Nustatyta, kad muziejuje papildomai dar saugoma ir iš Dirkstelių bei Renavo dvarų atvežti įvairūs daiktai (dokumentai, knygos). Anot R. Petriko, nėra aišku, kokiomis aplinkybėmis jie pateko į muziejų. R. Petriko sudarytame sąrašė minimi 39 dvarai, anuo metu priklausę keturioms apskritims. Iš aktų matyti, kad į Žemaičių muziejų „Alka“ iš skirtingų dvarų 1940 m. buvo atvežtas skirtingas skaičius vertybių. R. Petrikas nurodo, kad „(...) iš Kėntalių dvaro paimta tik viena knyga, iš Žlibinų ir Zdoniškės dvarų – po vieną paveikslą, o iš Platelių parvežtus daiktus reikia skaičiuoti šimtais, kur dar apie 10 000 vienetų dokumentų archyvas!“

R. Petriko sudarytame sąrašė dvarai sugrupuoti pagal tarpukario Lietuvos administracinį suskirstymą, skliausteliuose nurodoma ir dabartinė teritorinė priklausomybė. Dvarų savininkai (valdytojai) nurodyti remiantis turto nusavinimo aktais bei kvitais, o taip pat knygoje „Lietuvos TSR Valstybinės žemės ūkio komisijos protokoliai 1940 m.“ pateiktais duomenimis. Tuo atveju, kai viename ir kitame šaltinyje savininkai (valdytojai) nurodomi skirtingi, sąrašė pateikiamos abi pavardės. Anot muziejininko, šis sąrašas, suradus naujesnių duomenų, ateityje gali būti ir papildytas bei patikslintas. Žemiau pateikiame duomenis iš R. Petriko parengto sąrašo. Juos žurnale išdėstėme abėcėlės tvarka pagal šiuo metu egzistuojančius rajonus ir savivaldybes.

KRETINGOS APSKRITIS

Gargždų valsčius (dab. Klaipėdos apskrities Klaipėdos rajonas):

1. Vėžaičių dvaras (Volmeris / K., J. Jašinskai).

Kartenos valsčius (dab. Klaipėdos apskrities Kretingos rajonas):

1. Mikoliškės dvaras (Juozapas Bronušas).

Kretingos valsčius (dab. Klaipėdos apskrities Kretingos rajonas):

1. Kretingos dvaras (A., A. Tiškevičiai).

MAŽEIKIŲ APSKRITIS (dabar ši teritorija priklauso Telšių apskričiai)

Židikų valsčius (dab. Telšių apskrities Mažeikių rajonas):

1. Renavo dvaras (Ronne).

TAURAGĖS APSKRITIS

Švėkšnos valsčius (dab. Klaipėdos apskrities Šilutės rajonas):

1. Vilkėnų dvaras (Janina Broel Pliaterienė).

TELŠIŲ APSKRITIS

Alsėdžių valsčius (dab. Telšių apskrities Plungės rajonas):

1. Gegrėnų dvaras (Ernst ir Irmgarda Druve);
2. Gegrėnų II dvaras (Felicitas von Holstinghausen-Holsten).

Platelių valsčius (dab. Telšių apskrities Plungės rajonas):

1. Platelių dvaras (Liudvikas Šuazelis-Gufjė (Louis de Choiseul-Gouffier);
2. Šateikių dvaras (Elena Broel Pliaterienė).

Plungės valsčius (dab. Telšių apskrities Plungės rajonas):

1. Bukontės dvaras (Antanas Andrijauskas);
2. Kelpšiškių dvaras (Jadvyga Bružienė);
3. Lekemės dvaras (Juozapas lapiškas / K. Vaitkevičius);
4. Milašaičių dvaras (V. Petkevičienė);
5. Milašaičių dvaras (L. Žudickis);
6. Žlibinų dvaras (Elena Laucevičienė / J. Šukštienės įpėdiniai arba K. Grigula).

Luokės valsčius (dab. Telšių apskrities Telšių rajonas):

1. Biržuvėnų dvaras (Gorskiai);
2. Degučių dvaras (Jurgis Godliauskas);
3. Graudušių dvaras (Marija Grinivickienė (Grineveckienė);
4. Kentralių dvaras (Jadvyga Brenšteinienė / Kr. Andrijauskaitė);
5. Naujikų dvaras (Zofija Gužauskienė);
6. Pavirvytės dvaras (Liubomiras Bocerskis).

Telšių valsčius (dab. Telšių apskrities Telšių rajonas):

1. Dirkstelių dvaras (Kristina Potulickienė);
2. Džiuginėnų dvaras (Perkovskiai);
3. Kumpikų dvaras (L. Kryževičius);
4. Siraičių dvaras (L. Andrijauskas).

Varnių valsčius (dab. Telšių apskrities Telšių rajonas):

1. Burbiškių dvaras (Vladas Sakalauskas);
2. Gotautiškės dvaras (Vladislava Montvilienė);
3. Pavandenės dvaras (Z. Sakelis);
4. Panakotės dvaras (K. Skirmontas);
5. Zdoniškės dvaras (D., J. Monstavičiai);
6. Žebenkavo dvaras (Adolfina Pečkauskaitė).

Žarėnų valsčius (dab. Telšių apskrities Telšių rajonas ir Rietavo savivaldybė):

1. Kegų dvaras (Vanda Radvilavičienė);
2. Kereliškės dvaras (Jankauskis);
3. Legų (?) dvaras (?);
4. Lenkaičių dvaras (Olga Jacevičienė);
5. Medingėnų dvaras (Kazys Šukšta).

Rietavo valsčius (dab. Telšių apskrities Rietavo savivaldybė):

1. Giliogirio dvaras (M. Kaveckas);
2. Rietavo dvaras (J. Ržauskas).

Tverų valsčius (dab. Telšių apskrities Rietavo savivaldybė):

1. Eidininkų dvaras (Jadvyga Karalevičienė / J. Malinauskaitė).

Ir dar šis tas...

Anot Žemaičių dailės muziejaus direktoriaus pavaduotojos Zitės Dargaitės, R. Petriko parengtą sąrašą jau šiandien būtų galima papildyti. Jos žiniomis, 1940 m. į muziejų yra patekę vertybių ir iš Šilalės rajono teritorijos: Pajūrio dvaro (Šilalės valsčius, savininkė Vanda Potulickienė), Leonardpolio dvaro (Kaltinėnų valsčius, savininkai Volmeriai).

Beje, nors ir trumpai, bet gana informatyviai Telšių muziejininkų ir jų pagalbininkų darba, 1940–1940 m. atliktą saugant nuo sunaikinimo kultūros vertybes, buvusias nacionalizuotuose Žemaitijos dvaruose, 1971 m. Vilniuje, „Minties“ leidykloje išleistoje knygelėje „Telšių kraštotyros muziejus“ yra aptaręs Vitas Valatka. Iš jo darbo matyti, kad ne visos kultūros vertybės, kurias aplankytuose Žemaitijos dvaruose surašė Švietimo komisarato įgalioti asmenys, tada buvo suvežti į Žemaičių muziejų „Alka“. Dalis jų po surašymo pateko ir į kitus Lietuvos muziejus. V. Valatka nurodo, kad 1940–1941 m. į „Alką“ buvo atvežta apie 1 tūkst. vnt. paveikslų, baldų, indų, nemažai kitų meno kūrinių. Tuo laiku čia iš dvarų pateko ir apie 30 tūkst. knygų (po Antrojo pasaulinio karo dalis jų perduota Knygų rūmams).

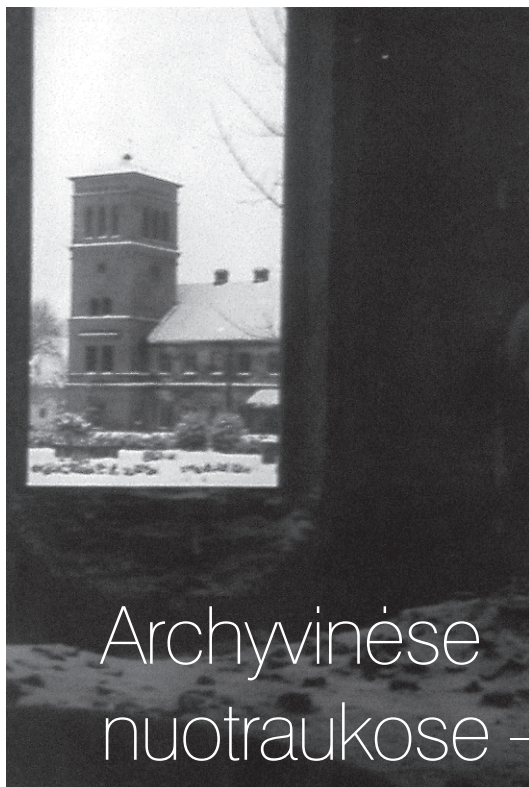
Gana daug kultūros vertybių, anksčiau priklausiusių Žemaitijos dvarams, į Žemaičių muziejų „Alka“ pateko Antrojo pasaulinio karo ir vėlesniais metais. Čia saugoma meno vertybių ir iš Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų. 2006 m. liepos mėnesį susipažįstant su Žemaičių dailės muziejaus bibliotekoje saugomu kraštotyryninkės Eleonoros Ravickienės (1916-01-24–2004-01-06) fondu, dėmesį patraukė dvi nuotraukos. Antroje jų pusėje kraštotyryninkės ranka užrašyta, kad tai Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomos skulptūros „Poezija“ ir „Proza“ (Žemaičių muziejuje „Alka“ ši skulptūra registruota pavadinimu „Lyra“) iš Plungės kunigaikščio Mykolo Oginskio rūmų.

(Atkelta iš 29 p.)

felinijų kauliukų pusės (medialinės) ir viduryje tarpkaulinių jungčių. Marvelės kapinyne iškasti žirgai turėjo tam tikras „silpnas“ kūno vietas. Jos buvo tampriai susijusios su stuburo slanksteliais, plaštakos ir pėdos sritimi bei dantimis.

Literatūra:

1. J. R. Baker, D. R. Brothwell. *Animal diseases in Archaeology*. - London : Academic Press, 1980, 230 p.
2. M. Bertašius, L. Daugnora. „Kauno apylinkių žirgai“. *Veterinarija ir Zootechnika*, t. 4 (26), 1997, p. 7–15.
3. M. Bertašius, L. Daugnora. 'Viking age horse graves from Kaunas region (Middle Lithuania)'. *International Journal of Osteoarchaeology*, vol. 11, 2001, p. 387–399.
4. M. Bertašius. *Vidurio Lietuva VIII–XII a.* - Kaunas, 2002, 270 p.
5. A. T. Clason. *Examples of animal palaeopathology. Proceedings paleopathology association 4th European meeting, Middelburg/Antwerpen*, 1982, p. 25–35.
6. A. Chamberlain. 'Interpreting the Past. Human remains'. *British Museum Press*, 1994, 64 p.
7. L. Daugnora. „Marvelės kapinyno žirgai. Vidurio Lietuvos archeologija“. *Žalioji Lietuva*, 1994, p. 86–90.
8. L. Daugnora. 'Steeds of Marvelė burial – ground'. *The II Workshop of the Veterinary Medicine Anatomists of the Baltic and Nordic Countries. Materials of the Conference*.
9. L. Daugnora. 'Metrical analysis of metacarpals and metatarsals of horses in Marvelė Cemetery'. *The III Workshop of the Veterinary Medicine Anatomists of the Baltic and Nordic Countries. Papers of the Conference 12–14 day of September, Tartu*. 1996, p. 14–19.
10. L. Daugnora. 'Kaunas region horses'. *Fourth Baltic-Nordic Workshop in Veterinary Anatomy. Proceedings. June 4–6, Oslo*, 1999, p. 27 – 30.
11. A. Von den Driesch. „Die bewirtung pathologisch – anatomischer veränderungen an Vor-und Fruhgeschichtlichen Tier – konochen“. In A. T. Clason, ed., *Archaeozoological Studies, North-Holland/American Elsevier*, 1975, p. 413–425.
12. M. Levine, Y. Rassamakin, A. Kislenco, N. Tatarintseva. *Late pre-historic exploitation of the Eurasian steppe*. - McDonald Institute Monographs. 1999, 216 p.
13. R. Thomas, M. Locock. 'Food for the dogs? The consumption of horseflesh at Dudley Castle in the Eighteenth Century'. *Environmental Archaeology*, vol. 5, 2000, p. 83–91.
14. R. Thomas. 'The medieval management of fallow deer: A pathological line of enquiry'. *Journal of Palaeopathology*. 2002.
15. . Hillson. 'Teeth'. *Cambridge university press*, 1986, 376 p.
16. D. Brothwell. 'Ancient calcified tissue research: a view to the 21 st century'. *International journal of osteoarchaeology*. 1990, vol. 0, p. 2–21.
17. R. Jankauskas. 'Variations and anomalies of the vertebral column in Lithuanian palaeosteological samples'. *Anthropologie*, 2001 XXXIX/1, p. 33–37.
18. S. Muylle, P. Simoens, H. Lauwers, G. Van Loon. 'Age determination in Mini-Shetland ponies and Donkeys'. *Journal of veterinary Medicine A*, 1999, 46, p. 421–429.
19. S. Muylle. 'Leeftijdsbepaling bij het paard aan de hand van het gebit'. *Flemish veterinary journal special issue*, 1998
20. L. Maldre. 'Patoloogiliste muutustega luuleiud Eesti linnade arheoloogilises materjalis. Nature', *Man and technology*, Tallinn, 1998, p. 188–202.
21. J. Siegel. 'Animal Palaeopathology: Possibilities and Problems'. *Journal of Archeological Science*, 1976, vol. 3, p. 349–384.
22. E. Eisenmenger, K. Zetner. *Veterinary dentistry. Lea and Febiger*. Philadelphia, 1985, 165 p.

Archyvinėse
nuotraukose –

PRAEJUSIŲ DIENŲ DIDYBĖ

DANUTĖ MUKIENĖ

Šiandien, apsilankęs daugelyje buvusių Žemaitijos dvarų, kurie savo statinių architektūra, kultūriniu gyvenimu garsėjo XVIII, XIX a. ir net XX a. pradžioje, sunkiai jau gali ir įsivaizduoti, kad čia kažkada būta išpuoselėtų pastatų ansamblių, juos supusių didžiulių, gražiai suplanuotų, augmenijos įvairove stebinusių parkų.

2000 m. Vilniaus paveikslų galerijoje Lietuvos dailės muziejui surengus tarptautinę dailės parodą „Vilniaus klasicizmas“, reprezentacinėje Chodkevičių rūmų salėje ant pagrindinės sienos buvo pakabintas Pranciškaus Smuglevičiaus sukurtas paveikslas „Agripina perkelia vyro Germanio palaikus į tėvynę“. Šis įspūdingas kūrinys tapo šios parodos simboliu. Vėliau jis iškeliavo į savo nuolatinę saugojimo vietą – Žemaičių muziejų „Alka“ (Telšiai). Da-

Užvenčio dvaro malūnas 1975-07-13. V. Valatkos nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ archyvų

bar lankytojai juo gali pasigrožėti dailės ekspozicijoje. Joje – vertingi meno kūriniai, į muziejų patekę prieškario metais iš nacionalizuojamų Žemaitijos dvarų. Ankstesnė „Agripinos (...)“ saugojimo vieta buvo Pavandenės dvaras (į muziejų „Alka“ ši drobė atvežta 1940 m. rugpjūčio 11 d.).

2005 m. Vilniaus dailės akademijos išleistoje knygoje „Sambalsiai. Studijos, esė, pokalbiai“ (leidinys skirtas profesorės, literatūrologės Viktorijos Daujotytės jubiliejui) profesorius Adomas Butrimas straipsnyje „Šatrijos Ragana Pavandenės dvare“ (p. 304–309) primena, kad šiame dvare namų mokytoja dirbusią rašytoją Mariją Pečkauskaitę-Šatrijos Raganą (1877–1930) supo itin palanki kūrybai aplinka. Rūmų didžiajame kambaryje, kur kabėjo „Agripina (...)“ „(...) stovėjo ir fortepijonas, kuriuo vaikai mokydavosi groti. (...) Daugelio turtingųjų Žemaitijos dvarų pavyzdžiu dvare formuota meno kūrinių kolekcija, kuri dvarininko Zigmo Sakelio rūpesčiu buvo papildoma iki pat 1940 metų. Marijos gyvenimo laikotarpiu, be jau minėto garsiojo Smuglevičiaus paveikslo, rūmus puošė Vilniaus meno mokyklos auklėtinio Mykolo Kuliešos drobė „Peizažas su kalnų pilimi“, nežinomo dailininko „Berniukas su šunimi“, du tempera tapyti paveikslai. Čia kabėjo ir Jono Kazimiero Vilčinskio spalvota litografija „Aušros Vartų Dievo Motina“ bei lenkų skulptoriaus Balankevičiaus sukurtas poeto Adomo Mickevičiaus skulptūrinis portretas (Zitos Dargaitės tyrinėjimai).“

Šiandien Pavandenės dvaro centrinių rūmų vietoje – griuvėsių krūva. Tai, kas likę iš ūkinių pastatų, krūmais, dilgėlynais apaugę. Sunaikinta net ir netoliese nuo rūmų, paežerėje, buvusi Sakelių giminės amžino poilsio vieta.

Tuo tarpu po Antrojo pasaulinio karo raudonų plytų Sakelių dvaro rūmas vis dar stovėjo išdidus. Daugelis vyresnio amžiaus žmonių dar mena, kaip čia sovietmečiu ateidavo kino filmų pasižiūrėti, kaip čia jaunystėje šokdavo... Po karo šiuose rūmuose kai kas net ir butus buvo gavę. Dalį dokumentų, knygų, kurie rūmuose buvo likę dar iš Sakelių laikų, žmonės, nežinodami jų vertės, išstampė, kitus

Keturakiai (Rietavo savivaldybė), namas, kuriame gimė rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Raganos. 1965-10-12. V. Valatkos nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ archyvu

vėjas po laukus išnešiojo... Informaciją apie buvusio dvaro didybę kaip kokius trupinius šiandien renkame tik iš užrašytų prisiminimų, to, kas pasakyta, paliudijimų ieškome archyvų bylose. Neseniai, vartant jas Kultūros paveldo centro archyve, nudžiugino čia surasta kuklūtė nuotrauka, kurioje 1936 m. įamžinta Pavandenės dvaro centrinių rūmų reprezentacinė dalis. Dar didesnis atradimas laukė Žemaičių muziejuje „Alka“: susipažindami su archeologo, kraštotyrininko, muziejininko Vito Valatkos fotografijų archyvu, čia suradome net keletą 1970–1972 m. jo darytų Pavandenės dvaro statinių nuotraukų, kuriose iš kelių pusių yra įamžintas tuo metu dar gana tvirtai stovėjęs ir neblogai išsilaikęs centrinis dvaro pastatas. Anuometinei valdžiai nesuradus lėšų šio nuostabioje vietoje buvusio pastato remontui, greitai po to, kai V. Valatka dvaro ansamblį įamžino savo nuotraukose, rūmai buvo pradėti griauti...

V. Valatkos dėka šiandien lengvai galime atkurti ir Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimtojo namo, stovėjusio Keturakių kaime (netoli Medingėnų, Rietavo savivaldybėje) vaizdą. Jis šį pastatą iš įvairių pusių savo nuotraukose įamžino 1965, 1967, 1975 m. Anksčiau buvo tekę matyti tik jau visai griūvančio centrinio dvaro pastato nuotraukas. Šios, darytos V. Valatkos, akivaizdžiai rodo, kad nuo pat vaikystės rašytoją supo stabili ir kūrybai palanki aplinka.

Beje, V. Valatkos nuotraukos akivaizdžiai kalba ir apie tai, kaip neatsakingai pas dar taip neseniai buvo elgiamasi su kultūros paveldui itin reikšmingais statiniais – Keturakių kaime stovėjęs gimtasis rašytojos Šatrijos Raganos namas sunyko jau mūsų akyse ir buvo nugriautas jau po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Vienas iš žinomiausių Žemaitijos medinių dvarų – Užventyje

Pavandenės dvaro centrinis pastatas. 1972-08-09. V. Valatkos nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ archyvu

(Kelmės r.). Į šį dvarą dar vaikystėje kartu su tėvais gyventi atvyko Marija Pečkauskaitė. Čia ji brendo kaip žmogus ir kaip kūrėjas. Beje šiame dvare yra gyvenęs ir Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras Jonas Smilgevičius (1870–1942). Šiandien viename iš rekonstruotų dvaro pastatų veikia muziejus. Jo ekspozicijos gana išsamiai lankytojams pristato Užvenčio miestelio istoriją, taip pat ir M. Pečkauskaitės bei J. Smilgevičiaus asmenybes. Užvenčio dvaro alėja, kuri, daugelio supratimu, įamžinta Šatrijos Raganos kūrinyje „Sename dvare“, yra išlikusi iki šiol. V. Valatka 1975 m. savo nuotraukose yra įamžinęs ne tik atskirus šio dvaro statinius, bet ir alėją, taip pat ir Keturakių dvaro parko alėją. Įdomu tai, kad šios dvi alėjos viena nuo kitos beveik nesiskiria.

2006 m. pradžioje peržiūrėdami Kultūros paveldo centro archyve saugomas Žemaitijos dvarų nuotraukas, eilinį kartą buvome gerokai nustebinti: čia suradome visą pluoštą 1939 m. darytų Rietavo dvaro pastatų nuotraukų, kuriose yra įamžinta ir seniai nugriauta dvaro oranžerija, greta jos buvę kai kurie kiti dvaro statiniai, jų fragmentai. Šių pastatų nuotraukų nei mums, nei Rietavo kunigaikščių Oginskių kultūros istorijos muziejaus darbuotojams iki šiol nebuvo tekę matyti – tik iš pasakojimų žinojome ir kaip atrodė ta rūmų oranžerija.

Vargu ar kada nors bent jau artimiausioje ateityje Rietavo Oginskių, Pavandenės Sakelių, Keturakių Pečkauskų rūmai bus atstatyti. Tad tegu jų didybę šiandien mums primena bent išlikusios nuotraukos...

Nuotraukose apačioje – Rietavo kunigaikščių Oginskių dvaro oranžerijos ir greta jo buvusių pastatų fragmentai 1939 m. Nuotraukos iš Kultūros paveldo centro archyvo

ŽEMAIČIŲ VERSALIO istorija, turtai ir jų likimas

DANGUOLĖ ŽELVYTĖ

Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro centrinių rūmų fragmentas.
D. Mukienės nuotrauka. 2006 m. liepos meniuo

Plungės kunigaikščių Oginskių rūmai ir jų šeiminkai

Kunigaikščių Oginskių dvaro ansamblis, kuriame dabar veikia Žemaičių dailės muziejus – vienas iš geriausiai išsilaikiusių tokių ansamblių Lietuvoje. Jis šiandien daugelio vadinamas Žemaičių Versaliu. Rūmus pastatė, juos puoselėjo kunigaikštis Mykolas Mikalojus Severinas Oginskis. Rūmų architektas buvo vokiečių Karlas Lorencas, darbų vykdytojas – vokiečių Gotvydas Šrankė. Rūmai užbaigti įrengti 1886 m.

Istoriniuose šaltiniuose nurodoma, kad Plungės miestelis ir žemės palei Babrungą yra priklausę keliems didikams. Pirmasis Plungės dvaro valdytojas buvo Mykolas Aleknavičius. Po jo dvare šeiminkavo Stanislovas Kazimieras Voina ir Vaclovas Krišėnšteinas. Plungės dvaras taip pat kurį laiką yra priklausęs Karpiams, Goštautams, Valavičiams. 1770 m. Seimo nutarimu Vilniaus vyskui Ignui Masalskiui Naugarduko vaivadijoje priklausęs Liachovičių miestelis kartu su kitomis jo valdomis buvo iškeistas į Plungę. Taip Plungės dvaro šeiminku tapo Vilniaus vyskupas Ignas Masalskis. Šiam 1795 m. mirus, dvaras atiteko jo giminaiti Apolonijai Masalskytei ir jos vyrui grafiui Vincui Potockiui. Potockiams nusigyvenus, Rusijos carienė Jekaterina II Plungę 1806 m. padovanojo savo favoritui grafiui Platonui Zubovui (kai kurie tyrinėtojai rašo, kad Plungę P. Zubovui atiteko dar 1795 m.). 1873 m. iš grafo palikuonio Aleksandro Zubovo dvarą nupirko kunigaikštis Mykolas Oginskis.

Savo laiku Plungės dvaras plačiai garsėjo. Rūmai išsiskyrė gražia architektūra ir juose sukauptomis meno vertybėmis. Dvarą garsino ir čia veikusi muzikos mokykla, jos parengiami muzikantai, kurie sudarė dvaro orkestro muzikantų branduolį.

Dabar dvaro teritorija priklauso Plungės rajono savivaldybės žinioje esančiam Žemaičių dailės muziejui, kuris 1994 m. buvo įkurtas kaip pirmasis regioninis dailės muziejus Lietuvoje. Šio dvaro teritorijoje artimiausiu laiku turėtų pradėti veikti dar ir Žemaitijos kultūros ir turizmo informacijos centras.

Tuo laiku, kai čia pradėjo kurtis Žemaičių dailės muziejus, tiek centrinio, tiek ir kitų dvaro ansamblio statinių vidus jau nebepriminė Oginskių laikų didybės. Taip atsitiko dėl to, kad rūmų ansamblis, dar 1902 m. netekęs savo tikrojo šeiminko, ėjo iš rankų į rankas.

Po M. Oginskio mirties rūmų kompleksu apie dešimtmetį rūpinosi jo žmona Marija Skuževska. Pirmojo pasaulinio karo metais čia šeiminkavo vokiečiai. Nuo 1922 m. rūmuose veikė „Saulės“

gimnazija, o vėliau – Žemės ūkio mokykla. 1934 m. centrinius rūmus nuniokojo gaisras. Po to jie iki 1953 m. stovėjo nenaudojami. 1953 m. Plungės Oginskių rūmų ir parko kompleksą savo žinion perėmė Lietuvos žemės ūkio ministerija. Buvo nuspręsta į šiuos rūmus iš Rietavo perkelti Žemės ūkio technikumą. 1959 m. Plungės Oginskių rūmai pradėti atstatyti, kiek tai įmanoma prisiliekant jų pirminio projekto. 1961 m. darbai buvo užbaigti, rūmuose įsikūrė Plungės vidurinė mokykla. 1965–1994 m. čia veikė Plungės statybininkų mokykla. 1993 m. rūmuose buvo pradėtas formuoti Žemaičių dailės muziejus, kurio rinkinių pagrindą tuo metu sudarė jam perduoti Plungės koplyčioje veikusio kraštotyros muziejaus eksponatai. Žemaičių dailės muziejus iškilmingai atidarytas 1994 m. liepos 16 d., vykstant Antrosios pasaulio žemaičių dailės parodos atidarymui Plungėje. 1995 m. sausio 1 d. jam perduotas visas dabartinis Oginskių rūmų ir parko kompleksas.

Plungės rūmų muziejus

Kai buvusių Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro ansamblio šeiminkais tapo muziejininkai, čia jau nebebuvo likę nei senojo, Oginskių laikais centrinius dvaro rūmus puošusio dekoru, nei meno vertybių, kurias ilgus metus kaupė Plungės kunigaikščiai Oginskiai.

Regdami šią publikaciją, ilgai vartėme Žemaičių dailės muziejuje sukauptą jau nemažą šių rūmų istoriją liudijančių ir kitų dokumentų, straipsnių, išspausdintų šia tema, archyvą. Kai kurie autoriai, pasakodami apie Plungės kunigaikščių Oginskių sukauptas meno vertybių kolekcijas, nedviprasmiškai linkę teigti, kad Oginskiai Plungės dvare buvo įkūrę šeimos muziejų ir turėjo didelę bei turtingą biblioteką. Žinių apie tą muziejų yra išlikę ne itin daug. Kiek išsamiau apie jį 1910 m. rašė „Tygodnik Wilenski“. Turtingiausia, anot ano metų liudininkų, buvo Oginskių šeimos portretų kolekcija, kurią sudarė daugiau kaip 100 tapybos, miniatiūros, skulptūros kūrinių. Prie ypatingai vertingų daiktų buvo priskiriami ir M. Oginskiui priklausę du sidabriniai etmono skeptrai, auksinis diržas, dvi sidabrinės šovininės, ordinarai, masonų ženklai, tabakinės. Turėjo Plungės Oginskiai ir numizmatikos kabinetą. M. Oginskis buvo sukaukęs ir archeologinių radinių – daugiausia iš Raseinių, Telsių, Šiaulių apylinkių. Savo verte garsėjo ir Oginskių šeimos archyvas, kurį tvarkė dr. J. Paškovskis. Biblioteka garsėjo ypatingai senais ritiniais rankraščiais. Mirus M. Oginskiui, visos šios vertybės tapo jo žmonos Marijos Skuževskos-Oginskienės

nuosavybe (mirė 1945 m. kovo 22 d.).

Žinoma, kad per Pirmąjį pasaulinį karą, konkrečiai 1915 m., nemažai brangenybių iš Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų buvo paslėpta Plungės bažnyčios zakristijoje. Tuo metu čia buvo saugomi XVI a. pagaminti dramblio kaulu inkrustuoti baldai, juodo medžio spintelės, keli biustai, bareljefai, skulptūros, statulėlės iš marmuro, masonų ženklai, tabakinės, gobelenai, sidabro rinkiniai, 32 Oginskių giminės portretai, dailininkų Kanaletto, Bačiovelio, Lampio ir kai kurių kitų žymių menininkų tapyti paveiksai, didelis numizmatikos rinkinys. Dalį šių turtų vėliau perėmė Valstybinė archeologijos komisija.

Kai kurios Oginskių bibliotekos knygos yra patekusios į Vilniaus universitetą, Kauno Vytauto Didžiojo, Kauno technikos universitetą, M. K. Čiurlionio galeriją (1923 m.).

Paulius Galaunė yra rašęs, kad 1925 m. M. K. Čiurlionio galerijoje iš Plungės Oginskių rūmų rinkinio buvo 296 vienetai įvairių meno bei kultūros, buities eksponatų.

Šiandien nedidelė dalis Oginskių rūmų meno vertybių saugoma ir Telšiuose veikiančiame Žemaičių muziejuje „Alka“ bei Plungėje įsikūrusiame Žemaičių dailės muziejuje.

Išsamų straipsnį („Iš senųjų M. K. Čiurlionio dailės muziejaus kolekcijų“) apie Plungės kunigaikščiams Oginskiams priklausiusias meno vertybes, knygas ir dabartinę jų saugojimo vietą dar 1988 m. „Menotyros“ šešioliktoje numeryje paskelbė dabartinis Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorius Osvaldas Daugelis. Atsižvelgiant į tai, kad šio leidinio tiražas buvo nedidelis ir daugeliui šiandien jau sunku susirasti šią publikaciją, autoriaus sutikimu, šiame žurnalo numeryje pakartotinai spausdiname šio straipsnio fragmentą (žr. publikaciją „Iš senųjų Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus kolekcijų“ (p. 51–57).

Paieškų ir bendradarbiavimo prasmė

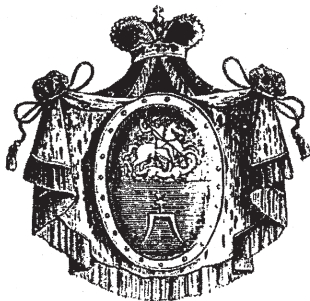
2005 m., pažymint Mykolo Kleopo Oginskio 240-ąsias gimimo metines, apsilankius Rietavo kunigaikščių Oginskių kultūros istorijos muziejuje, dėmesį patraukė ne tik naujai padaryti gausiai iliustruoti spalvingi stendai, pasakojantys apie Plungės ir Rietavo kunigaikščius Oginskius, jų gyvenimo ir darbų tyrinėtojų pastangas įamžinti šių iškilų žmonių atminimą Lietuvoje ir kaimyninėse Baltarusijos bei Lenkijos valstybėse, bet ir keletas Oginskių portretų ir ano meto dvasią perteikiančių paveikslų, kuriuos Rietavo muziejui deponavo Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus (prieš tai šie kūriniai buvo eksponuojami Žemaičių dailės muziejuje Plungėje). Gražus šių muziejų bendradarbiavimas tęsiasi iki šiol. Norisi tikėtis, kad tokie ryšiai vieną dieną gali išaugti ir į didžiulę, seniai visų Oginskių gerbėjų lauktą parodą, na kad, pavyzdžiui, ir „Meno vertybės iš Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro“. Be abejo, tokią parodą lengviausia būtų surengti Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, nes čia, kaip matyti iš O. Daugelio publikacijos, saugoma didžioji šiandien žinomų Plungės kunigaikščiams Oginskiams priklausiusių meno vertybių dalis. Tačiau tokioje parodoje galėtų dalyvauti ir kitos institucijos, kurių rinkiniuose taip pat yra vertybių iš Plungės dvaro. Faktas tas, kad tokioms parodomis reikėtų ilgai ir atsakingai rengtis. Daugelis net ir seniai dirbančių muziejų, bibliotekų iš karto šiandien negalėtų pasakyti, kas konkrečiai ir kokiomis aplinkybėmis į jų instituciją yra patekę iš vieno ar kito dvaro; ne išimtis ir Oginskių. Kiek tokios parodos organizatoriams į talką galėtų ateiti ja bene labiausiai suinteresuoti Žemaičių dailės muziejaus ir Rietavo kunigaikščių Oginskių kultūros istorijos muziejaus darbuotojai? Jų pajėgos šiandien ne itin didelės, tačiau noras žinoti yra didžiulis. Taigi šioms geranoriškai dirbantiems žmonėms reikia palinkėti sėkmės, jaukus, supratingo bendro interesų lauko

ir tinkamos darbų koordinacijos.

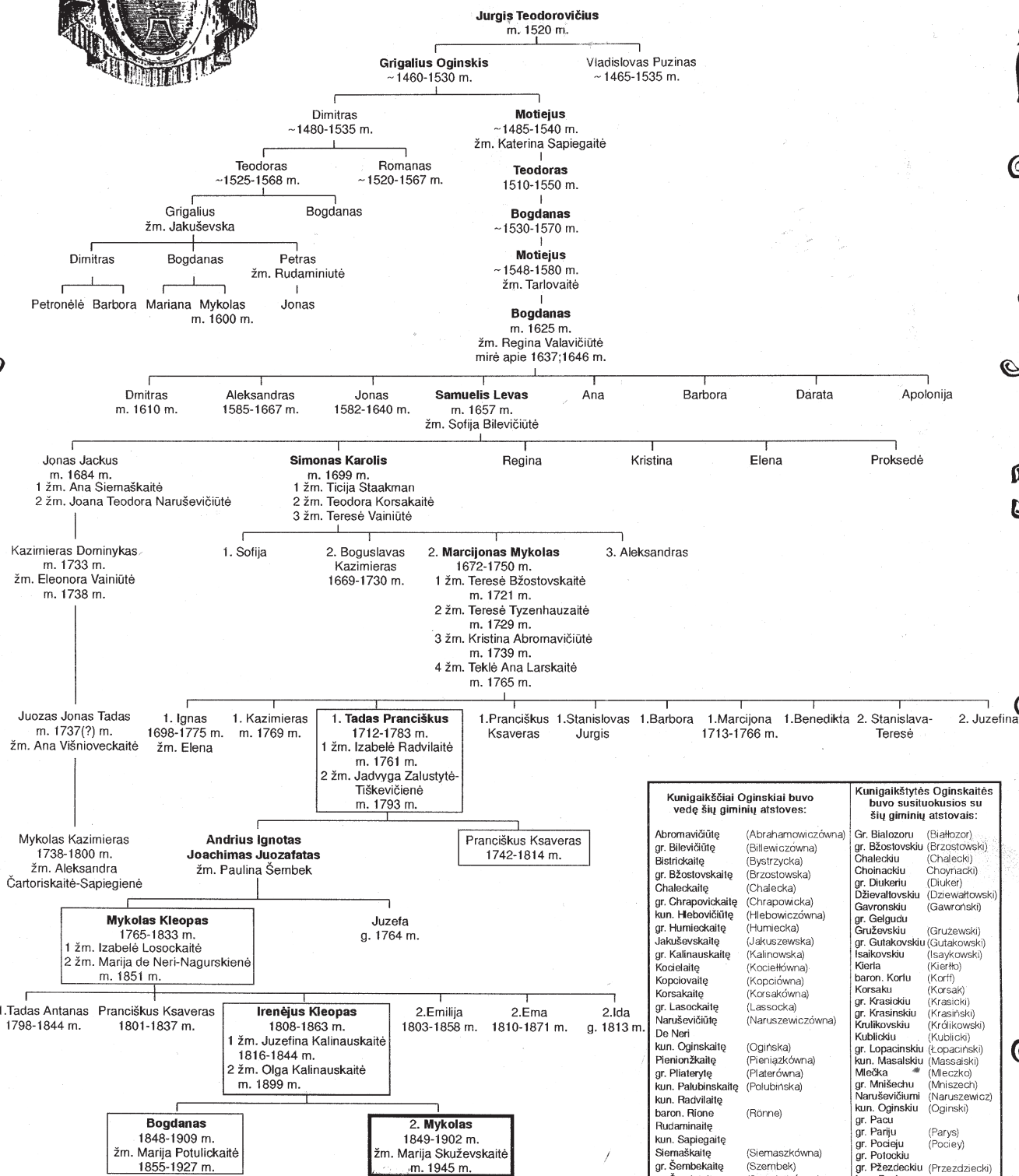
Na o mes grįžkime prie Plungės kunigaikščių Oginskių rūmų...

Paminklų konservavimo instituto 1980 m. parengtoje buvusių Plungės centrinių dvaro rūmų istorinėje-meninėje apybraižoje rašoma, kad „1956 m. gegužės mėnesio pradžioje rūmų pietiniame fasade, po pagrindiniu įėjimu į rūmus, po išorine siena (slenksčio vertikalyje) tikrinant pamatus, jų žemutinėje zonoje aptikta tuščia anga, kurioje buvo įstatyti keturi buteliai. (...) Trijuose buteliuose buvęs skystis, o „ketvirtajame butelyje surasti gausūs dokumentai, rašyti trimis kalbomis: lotynų, lietuvių ir lenkų. Iš dokumentų paaiškėjo, jog rūmai ir parkas baigti įrengti 1879 m. Rūmų pašventinimo iškilmės įvykusių tų metų gegužės mėnesį. Radusieji dokumentus pasakoja, jog juose buvo surašyta statybos istorija, statybos vadovai ir autoriai.“ Iš tolesnio teksto sužinome, kad ten buvęs ir kunigaikščio Mykolo Oginskio nurodymas tiems, kas atras tuos dokumentus, padėti juos atgal. Radusieji nedrįsę prieštarauti jo valiai. Jie papildomai surašę dokumentą, kuriame buvę pateikti naujausi duomenys apie rūmų istoriją, šį popierių kartu su atrastaisiais sukūšę į butelį ir užmūriję visa tai toje pačioje vietoje, kur buvo anksčiau.

Sukišo, užmūrijo... O kur tų dokumentų kopijos, nuorašai? Rūmų pamatus, rengiantis jų remontui, be abejo, tikrino išsilavinę žmonės, žinantys tokių radinių svarbą mūsų kultūros istorijai. Tai rodo ir paminėtas faktas, kad radusieji ar jų talkininkai žinojo ir sugebėjo surašyti svarbiausias žinias apie kunigaikščių Oginskių rūmų pastarųjų metų istoriją. Taigi jie turėjo žinoti, kad būtina pasidaryti tų dokumentų kopijas, dokumentus, prieš padedant juos atgal, nufotografuoti ar bent jau jų nuorašus padaryti. Deja, nei žurnalistams, nei rūmuose jau daugiau kaip dešimtmetį veikiančio Žemaičių dailės muziejaus darbuotojams, nei kelias dešimtis metų Plungės krašto istoriją tyrinėjusiai Eleonorai Ravickienei neteko tokių kopijų, fotografijų, nuorašų matyti. Tik iš nuogirdų, įvairių straipnių būtų galima sudaryti ir tąsyk tuos paslaptinius butelius radusių, apžiūrėjusių žmonių sąrašą. Vis dėlto tikėtina, kad tų dokumentų kopijos egzistuoja. Anot Plungės muziejininkų, labiausiai tikėtina, kad jie yra kokio nors kolekcininko ar šiandien jau mirusio tyrinėtojo archyve. Kodėl tie dokumentai nebuvo paskelbti, kodėl tiek nedaug žinome apie jų turinį? Čia kol kas gali būti keliamos tik versijos. Iš tų faktų, kurie buvo paskelbti, aišku, kad kažkam iš tų žmonių ar institucijų, kurie turėjo priėjimą prie tų dokumentų, tada nebuvo naudinga, kad visuomenė žinotų daugiau, negu jų buvo pasakyta. Antra, galėjo atsitikti ir taip, kad asmuo ar institucija, neteisėtai ilgą laiką nuo visuomenės slėpusi duomenis apie radinio turinį, vieną dieną sužinojo, kad tas turinys niekam jau nėra paslaptis, nes egzistuoja tų butelyje rastų brėžinių, planų publikatai ir jie jau paskelbti. Tokia išvada persasi ir skaitant jau minėtąją 1980 m. Paminklų konservavimo instituto parengtą „Buvusių Plungės centrinių dvaro rūmų istorinę apybraižą“. Čia nurodoma, kad rengiant šią apybraižą naudotasi dokumentais ir planais, surastais Lietuvos valstybiniame istoriniame archyve bei Kultūros ministerijos archyve. Toliau rašoma: „Iš archyve rastų rūmų statybos sąmatų, sutarčių ir rūmų projektų originalų sužinome, kas buvo rūmų architektas, koks buvo rūmų pirminis projektas ir apdailos detalės. Rūmų statybos sąmatos ir gausios sutartys, parašytos vokiečių kalba, kadangi pats architektas (...) buvo vokiečių. Jas išvertus, galima konkrečiau sužinoti apie atskirų rūmų patalpų statybą ir dekorą, kas bus naudinga restauruojant rūmus. Šie dokumentai skelbiami pirmą kartą.“ Dokumentai jau paskelbti ir daugelyje tekstų paminėti. Vis dėlto dar kartą surasti paslaptinę Plungės kunigaikščių Oginskių centrinių rūmų pamatuose ar bent aptikti kur nors jau apie pusę amžiaus saugomas tų dokumentų kopijas daugeliui knieti. Pirmiausia, aišku, patiems Žemaičių dailės muziejaus darbuotojams.

OGINSKIŲ (PLUNGĖS VALDYTOJŲ ŠAKOS) GENEOLIGINĖ SCHEMA

Kunigaikščiai Oginskiai buvo vedę šių giminių atstoves:	Kunigaikštės Oginskaitės buvo susituokusios su šių giminių atstovais:
Abromavičiūtė (Abrahamowiczówna)	Gr. Białozoru (Białozor)
gr. Bilevičiūtė (Bilewiczówna)	gr. Bžostovskiu (Brzostowski)
Bistrickaitė (Bystrzycka)	Chaleckiu (Chalecki)
gr. Bžostovskaitė (Brzostowska)	Choinackiu (Chojnacki)
Chalockaitė (Chalocka)	gr. Diukeriu (Diuker)
gr. Chrapovickaitė (Chrapowicka)	Dźiewaltovskiu (Dziewaltowski)
kun. Hebovičiūtė (Hlebowiczówna)	gr. Gavlodu (Gawronski)
gr. Humieckaitė (Humiecka)	gr. Gelgudu (Grużewski)
Jakuševskaitė (Jakuszevska)	gr. Gutakovskiu (Gutakowski)
gr. Kalinauskaitė (Kalinowska)	Isaikovskiu (Isajkowski)
Kocielaitė (Kocielewna)	Kierla (Kierła)
Kopciovaitė (Kopciówna)	baron. Korlu (Kortl)
Korsakaitė (Korsakówna)	Korsaku (Korsak)
gr. Lasockaitė (Lassocka)	gr. Krasickiu (Krasicki)
Naruševičiūtė (Naruszewiczówna)	gr. Krasinskiu (Krasinski)
De Neri	Kuulikovskiu (Kuulikowski)
kun. Oginskaitė (Oginska)	Kubicickiu (Kubicicki)
Pienionžkaitė (Pieniążkówna)	gr. Lopacinskiu (Łopaciński)
gr. Pliaterytė (Pliaterówna)	kun. Masalskiu (Masalski)
kun. Palubinskaitė (Polubinska)	Mieška (Mieczko)
kun. Radvilaitė (Rionne)	gr. Mnišechu (Mniszech)
baron. Rione	Naruševičiumi (Naruszewicz)
Rudaminaitė	kun. Oginskiumi (Oginski)
kun. Sapiegaitė	gr. Pacu (Pacy)
Siemaškaitė (Siemaszkówna)	gr. Pariju (Parys)
gr. Šembekaitė (Szembek)	gr. Podieju (Podziej)
gr. Šemiotaitė (Szemiotohówna)	gr. Potockiu (Potocki)
kun. Šuiskaitė (Szuyska)	gr. Pžezdeckiu (Przedziecki)
gr. Tarlovaitė (Tarlówna)	kun. Puzinu (Puzyna)
gr. Tyzenhauzaitė (Uniechowska)	Radzickiu (Radzicki)
Uniechovskaitė (Uniechowska)	Rudamina
gr. Vielopolskaitė (Wielopolska)	Stankievičiumi (Stankiewicz)
kun. Vyšnioveckaitė (Wisnioveck)	gr. Šemiota (Szemiota)
gr. Valavičiūtė (Wolowiczówna)	gr. Tiškievičiumi (Tyszkiewicz)
gr. Vainiūtė (Wojniarka)	gr. Vielhorsku (Wielhorski)
gr. Vychovskaitė (Wyhowska)	Voroničiumi (Woronicz)
gr. Zaluskaitė (Zaluska)	gr. Zaluskiumi (Zaluski)
	gr. Zaviša (Zawisza)
	gr. Zenovičiumi (Zenowicz)

Skaičius prie vardo reiškia santuokos eilę.
Scemą sudarė Jolanta Skurdauskienė